

Geneticko-typologická klasifikace slovanských jazyků

Slovanské jazyky získaly svou hrubou podobu během rozpadu tzv. **praslovanštiny** (v průběhu 8., 9. a 10. století)

- vznikly **divergentním** vývojem
- tvoří jazykovou rodinu v užším smyslu (tzv. **mikrorodinu**).
- o jejich příbuznosti svědčí poměrně snadná vzájemná srozumitelnost (alespoň co se týče jednoduché konverzace na základní společenská témata).
- shody se projevují především v plánu **lexikálním** (základní slovní fond) a rovněž v **mluvnické stavbě**.

Kromě **trichotomického** dělení slovanských jazyků (na jazyky západní, východní a jižní) se v odborné literatuře můžeme setkat ještě s dalšími pohledy na současný slovanský jazykový areál. Důvodem jsou tu především snahy o co nejpřesnější geneticko-typologickou klasifikaci slovanských jazyků.

- **Dichotomická klasifikace** sdružuje do jedné podskupiny **jižní a východní slovanské jazyky**, do druhé pak **západní**.

Existují však i diachronně typologické důvody pro dichotomii severoslovanského areálu (východoslovanský + západoslovanský) oproti jihoslovanskému.

- **Tetrachotomická klasifikace** je preciznější, neboť rozlišuje areál **severovýchodoslovanský** (ruština, ukrajinština, běloruština /a rusínština/), **severozápadoslovanský** (polština s kašubštinou, obě lužické srbštiny, čeština a slovenština), **jihozápadoslovanský**

(srbochorvatština a slovinština) a **jihovýchodoslovanský** (bulharština a makedonština). Jedná se tedy v podstatě o **modifikovanou trichotomickou klasifikaci**, jen jihoslovanská skupina je rozdělena tak, aby synchronně typologicky výrazně odlišná bulharština s makedonštinou tvořily samostatnou podskupinu.

Pentachotomická a hexachotomická klasifikace člení slovanský areál na podskupiny východoslovanskou, polskou, česko-slovenskou, jihoslovanskou a bulharsko-makedonskou (pent. klas.), resp. též lužickosrbskou (hex. klas.). Obě sice mají své opodstatnění, ale slovanský areál už příliš atomizují.

Slovanské jazyky patří z typologického hlediska mezi jazyky *flexivní*. S ohledem na způsob vyjadřování gramatických vztahů má většina z nich charakter *syntetický*, pouze jihovýchodoslovanská podskupina vykazuje převahu *analytického* způsobu.

JIHOSLOVANSKÉ JAZYKY

Jižní skupina slovanských jazyků

- třebaže v rámci slovanského světa územně i počtem obyvatel nejmenší
- je nejpestřejší
- na území cca 367 tis. km², což je „o Kosovo“ více než rozloha dnešního Německa se v současnosti nachází **šest** slovanských státních útvarů, v nichž se hovoří **šesti** úředními slovanskými jazyky:

srbsky (v Srbsku a Černé Hoře a v Bosně a Hercegovině),

chorvatsky (v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině),

bosensky (v Bosně a Hercegovině),

slovinsky (ve Slovinsku),

černohorsky (v Černé hoře)

makedonsky (v Makedonii) a

bulharsky (v Bulharsku).

Počet mluvčích těchto jazyků je v uvedených zemích necelých **29** miliónů.

- Pro nejvíce mluvčích je mateřským jazykem **srbština** (српски језик/srpski jezik, asi **10,5 mil.**), **bulharština** (български език, asi **7,5 mil.**) a **chorvatština** (hrvatski jezik, asi **5 mil.**).
- Bosensky (bosanski/bošnjački jezik) hovoří přibližně **2 mil.** osob, slovinsky (slovenski jezik) rovněž a makedonsky (македонски јазик) pak asi **1,5 mil.** jižních Slovanů, černohorsky (crnogorski jezik) – příbl. **250 000** lidí.

Slovinci, Chorvati, Bosňáci a Srbové, v menší míře i Černohorci používají **latinské písmo**, zčásti inspirované českým pravopisem (grafémy s diakritikou: *ć* [měkké č] [vyjma slovin.], *č, š, ž*, spřežky *lj* [lʲ], *nj* [ɲ], *dž*, zvláštní znak *đ* [měkké dž] [vyjma slovin.], někdy též zapisovaný spřežkou *dj*).

Cyrilici užívají Bulhaři, Makedonci, Černohorci a Srbové

vzájemné odlišnosti:

- bulh. má samostatné grafémy pro hláskové kombinace [št] – *шт*, [ju] – *ю*, [ja] – *я*, foném [dž] zapisuje spřežkou *дж*, foném [j] zapisuje jako *ѣ*, grafémem *ѣ* označuje temný vokál [ǣ], grafém *ѣ* neoznačuje žádný foném, ale jen měkkost konsonantu před *o* /př. *Кольо* „Koljo“/;

- srb. a mak. mají zvláštní grafémy pro fonémy [dž] – ђ, [l̩] – љ, [ň] – њ, srb. dále pro [měkké č] – ħ a [měkké dž] – ħ̇, mak. pro [měkké k] – ќ, [měkké g] – ѕ a [dz] – s; foném [j] zapisují z latinky převzatým písmenem j. Srbština tedy jako jediná používá víceméně rovnocenně oba grafické systémy, třebaže jako stylově vyšší se chápe cyrilice.

Základní foneticko-fonologická, gramatická a lexikální charakteristika současných jihoslovanských spisovných jazyků

Historicky pojí jihoslovanské jazyky především tyto rysy:

- opisné tvoření futura jak u sloves nedokonavých, tak i dokonavých – př.: bulh. *az šte piša/šte napiša*, mak. *jas k'e pišam/k'e napišam*, sch. *ja ću pisati/ću napisati*, sl. *jaz bom pisal/bom napisal* „já budu psát/napíšu“
- formant -ov- jako příznak plurálových tvarů u jednoslabičných slov – př.: *most* – Npl. *mostovi* (sl., sch., mak.), *mostove* (bulh.) „mosty“
- zachování jednoduchých minulých časů aoristu a imperfekta (s výjimkou slovinštiny)
- uvozování účelových vět pomocí spojky *da* + indikativu prézenta (vyjma slovinštiny) – př.: bulh. *az go molja da dojde*, mak. *jas go molam da dojde*, sch. *ja ga molim da dođe*, sl. *prosim ga, da bi prišel* „prosím ho, aby přišel“

1. Jihovýchodní podskupina

Přehled jihoslovanských jazyků začneme jejich **jihovýchodní podskupinou**

- z této oblasti pochází též první spisovný slovanský jazykový útvar – *staroslověnština* (v bulharské slavistice tradičně nazývaný *starobulharština*)
- v 9. století sloužila k šíření a upevňování slovanské bohoslužby na Velké Moravě byzantskými misionáři (věrozvěsty) sv. Konstantinem-Cyrilem, jeho bratrem sv. Metodějem a jejich stoupenci a následovníky (sv. Klimentem Ochridským, sv. Naumem Preslavsko-Ochridským, Gorazdem, Sávou, Angelarim a dalšími).
- Po Metodějově smrti (885) a vyhnání jeho žáků z Velké Moravy v důsledku zákazu slovanské bohoslužby knížetem Svatoplukem byla část z nich přijata na **bulharském panovnickém dvoře**. Tam slovanské písemnictví pokračovalo a bylo dále rozvíjeno s podporou cara **Simeona Velikého**. V roce 893 se tento jazyk stává v bulharské říši **oficiálním** (dnes bychom řekli úředním), a začíná se tak kontinuální rozvoj spisovného slovanského jazyka na území bulharského státu coby jazyka bulharského (*ѡазыкъ бѡлгарьскъ* [*język bŏlgarьskŏ*]), jak se postupně začíná nazývat s ohledem na prostor, kde se používá.
- To je rovněž jeden z důvodů, proč jej bulharská jazykověda v odborném diskurzu označuje jako jazyk **starobulharský**
- že staroslověnština dnes již **není živý jazyk**, její podoba a geneze je předmětem odborného zájmu **paleoslavistů, indoevropeistů, etymologů** apod. Pouze si připomeneme několik základních typologických informací:
 - staroslověnština byl jazyk **flexivní a syntetický**

- staroslověnština ve své původní, cyrilometodějské verzi fakticky odrážela strukturu **jazyka Slovanů z oblasti kolem byzantské Soluně**
- staroslověnština měla **přízvuk melodický, volný a pohyblivý**
- staroslověnské hláskosloví se vyznačovalo těmito rysy: rozlišování **jerů ѣ/ѣ**, rozlišování **nosovek ꙗ/ѣ**, resp. 'ꙗ/ѣ, rozlišování měkkého/tvrdeho **i/y**, přítomnost hlásky **ѣ** „jať“, 1 epentetické, střídnice **št, žd < tj/kti, dj**, střídnice **l < dl, tl**, jihoslovanské střídnice **-trat-/-tlat-, -trět-/-tlět-, rat-/lat- < -tort-/-tolt-, -tert-/-telt-, ort-/olt-**
- staroslověnština rozlišuje tyto gramatické kategorie jmen: sedm pádů, tři čísla (singulár, duál a plurál), tři rody (maskulinum, femininum, neutrum) se subkategoriemi životnosti a personálnosti, kategorie určitosti vyjadřovaná určitými tvary adjektiv (tzv. složenou deklinací)
- staroslověnské gramatické kategorie sloves jsou: tři osoby, tři čísla (singulár, duál, plurál), bohatý temporální systém – přezens, futurum I a II, minulé časy syntetické neboli prosté (aorist, imperfektum) a analytické neboli složené (perfektum, plusquamperfektum /antepreteritum/), slovesný rod (činný a trpný), způsob (indikativ, imperativ, kondicionál), neurčité tvary slovesné (infinitiv a supinum), jmenné tvary slovesné (participia, podstatná a přídavná jména slovesná).

Ve **slovní zásobě** staroslověnštiny vedle slovanského slovního fondu vynikala **kulturní vrstva přejatých slov z řečtiny** nebo **slov tvořených podle řeckého vzoru** (což je patrné především v oblasti náboženského života).

1.1. Bulharština

Vývoj **bulharštiny** šel po staroslověnském období **zcela jiným směrem**, než vývoj ostatních slovanských jazyků. Nejvíce se to projevilo **v morfologii a syntaxi**. Zvláštními jevy, které jsou pro bulharštinu specifické, jsou:

- **ztráta pádových koncovek** pro vyjadřování pádových vztahů a **jejich nahrazení analytickým, předložkovým vyjadřováním** (*Daj knjigata na Jordan* „Dej tu knihu Jordanovi“);
- **ztráta infinitivu** (*Ne moga da govorja* „Nemohu mluvit“);
- afirmace **určitého členu v postpozitivním postavení**, který se vytvořil z postpozitivních ukazovacích zájmen (*kniga/knjigata* „kniha/ta kniha“, *čovek/čovekat* „človek/ten človek“);

Pozn.: makedonská spisovná norma má kromě t-členu ještě v-člen a n-člen (*čovek* – *čovekov* „tento človek“, *čovekot* „ten človek“, *čovekon* „tamten človek“);

- **analytické prefixální vyjadřování komparativu a superlativu** u adjektiv a adverbii pomocí formantů *po-* a *naj-* připojených k pozitivu (*visok* / *po-visok* / *naj-visok* „vysoký / vyšší / nejvyšší“);
- **specifická samohláska, která se v bulharštině zapisuje písmenem Ъ**, v přepisu do latinky pak Ā a jejíž výslovnost zní [ə], tj. tzv. *temné, zadní a*, které představuje: a) vokalizaci psl. tvrdého jeru ѣ (*sān* – č. *sen*), b) střídnicí za psl. nosovku ꙗ (*pāt* „cesta“ – č. *pouť*) nebo c) průvodní vokál u slabikotvorných *r, l* (*kārvāv, pālno* „krvavý, plný“);

Pozn.: v makedonské spisovné normě se vokál [ə] nevyskytuje, tvrdý jer prošel vokalizací na *O* (*son*; určitý tvar *sonot* x bulh. *sānāt*), střídnicí za psl. nosovku ꙗ je *A* (*pat*), *r* je slabikotvorné jako v češtině a *l* uprostřed slabiky má u sebe průvodní vokál *o*;

- **zdvojování předmětu** (*Vidjach go momčeto* „Viděl jsem ho [toho chlapce]“);
- **tvoření budoucího času pomocí částice *šte*** odvozené od původního modálního slovesa „chtít“, a to jak u nedokonavých, tak i u dokonavých sloves;

Pozn.: makedonská norma má na tomto místě foneticky odpovídající částici *k'e*;

- značně **bohatý temporální systém**, který se vyznačuje též aktivním užíváním jednoduchých slovesných časů – aoristu a imperfekta (aor. *poglednach, pogledna, pogledna – poglednachme, poglednachte, poglednacha* „podíval jsem se, ...“ / impf. *gledach, gledaše, gledaše – gledachme, gledachte, gledacha* „díval jsem se, ...“);
- specifický **způsob vyjadřování tzv. nepřímé výpovědi** („vyprávěcí způsob“).

To vše bulharštinu odlišuje od ostatních slovanských jazyků a přibližuje ji naopak k okolním neslovanským, ale rovněž navzájem geneticky odlišným jazykům: rumunštině, albánštině a řečtině. Na základě těchto shod byl zaveden pojem *balkánský jazykový svaz*, do něhož kromě uvedených jazyků patří ještě spisovná makedonština a zčásti též srbština (ani ne tak její spisovná podoba, jako její jižní dialekty).

Ve slovní zásobě bulharštiny se vyskytuje značné množství slov přejatých z turečtiny (oblast řemesel, domácnosti, gastronomie, sociálních funkcí apod.), ale také z řečtiny (náboženský okruh zděděný už z doby staroslověnštiny, novější výrazy z běžného života) a lidové (balkánské) latiny. Mnohé turcismy jsou v současnosti stylově příznakové. Od druhé poloviny 18. století se výrazněji uplatňuje ruština. Po obnovení bulharské státnosti 1878 bulharština také více přejímá z němčiny a francouzštiny. Po druhé světové válce v období komunismu přichází druhá vlna přejímek z ruštiny (logicky především výrazivo spojené se socialistickým společenským zřízením). Období posledního čtvrtstoletí je pak ve znamení vysoké frekvence přejímání slov z angličtiny (oblast ekonomiky, politiky, nových technologií apod.).

1.2. Makedonština

- Vznik **makedonské** spisovné jazykové normy byl do značné míry ovlivněn **historicko-politickými okolnostmi**. Zformování makedonského národního vědomí a makedonské spisovné jazykové normy má svůj politický počátek na Berlínském kongresu (1878), na němž bylo tehdejšími evropskými velmocemi rozhodnuto, že **území nového bulharského státu nebude korespondovat s územím bulharského jazykového (národního) prostoru** v podobě předběžně stanovené při podpisu rusko-turecké mírové dohody v San Stefanu u Cařihradu (přibližně rozsah tehdejšího bulharského exarchátu), ale

omezí se jen na území mezi Dunajem a Starou planinou (území tzv. Mizie) a bývalý Sofijský sandžak.

- Tím došlo k **oddělení Makedonie od ostatních bulharských zemí a k oslabení bulharského politického a kulturního vlivu v této oblasti**, z čehož ve svých politických plánech těžili Srbové a Řekové.
- Za první významný plod vědomé snahy o konstituování makedopnské spisovné normy bývá uváděn spis Krsteho Misirkova *Za makedonckite raboti* (1903).
- K završení procesu vytvoření makedonského národního vědomí a k jeho cílevědomému upevňování došlo až po druhé světové válce ustavením Lidové republiky Makedonie jako jedné z šesti republik Titovy Federativní lidové republiky Jugoslávie a **zkonstruováním spisovného makedonského jazyka (1945)**. Ten byl vytvořen na základě tzv. centrálních makedonských nářečí. Na konstituování spisovné makedonštiny má největší zásluhu Blaže Koneski (*Gramatika na makedonskiot literaturen jazik 1-2*, 1952, 1954, *Pravopis so pravopisen rečnik*, 1950, *Istorija na makedonskiot jazik*, 1965).

Makedonská spisovná norma se od bulharské liší např. ve střídnici za psl. *jať* (*e*, v bulh. *e*, *'a*), v absenci fonému [x] a naopak v přítomnosti fonémů [k'], [g'], [dz] a [ň], na jejichž místě má bulharština [št], [žd], [z] a nepalatální [n] (*леб / хляб, дојдов / дојдох; свеќа / свеќа; меѓу / между; ѕвезда / звезда; патување / патуване*).

Pravopis makedonštiny v podstatě **kopíruje srbskou pravopisnou normu**, namísto srbských grafémů *Ћ* a *Ђ*, vyjadřujících souhlásky [tš] a [dž] má makedonština znaky pro vyjádření historicky analogických souhlásek [k'] a [g'] (*Ќ, Ѓ*) a navíc ještě grafém *Ѕ*, vyjadřující zvuk [dz]. Foném [dž], který bulharština zaznamenává spřežkou *ДЖ*, je v srbštině i makedonštině zapisován znakem *Џ*. Se srbskou pravopisnou normou má makedonský pravopis společné i to, že **vychází z pravidel foneticko-fonologických** („**piš, co slyšíš**“), kdežto bulharština má pravopis **etymologicko-morfologický** (jako čeština).

Pro spisovnou *makedonštinu* jsou přes určité odlišnosti charakteristické velmi podobné gramatické jevy jako pro spisovnou bulharštinu:

- přízvuk dynamický a stálý – na třetí slabice od konce (proparoxytonický – př. *Македонија* oproti *македонски* „Makedonie, makedonský“), u dvou- a tříslabičných slov je pak logicky na slabice první (iniciální)

- tj/kt, dj > k', g' (př. *свеќа/ноќ, меѓа* „svíce/noc, mez“)
- střídnice za jať: ě > e (př. *снег* „sníh“)
- střídnice za jery v silných pozicích: ъ, ѣ > e, o (př. *ден, сен* „den, sen“)
- střídnice za nosovky: ѐ, ѡ > e (a), a (př. *нег /зајак/, рака* „pět /zajíc/, ruka“)
- existence specifických palatálních afrikát k', g',¹ tedy měkkého k a měkkého g, jejichž výslovnost je blízká [tʃ] a [dʒ]; v makedonštině se zaznamenávají písmeny ќ, ѓ, v transliteraci do latinky pak k', g' nebo t', d', event. před samohláskou i spřežkami kj, gj
- ѡ > ol (o) (př. *волк /сонце/* „vlk /slunce“)
- ztráta l epentetického (př. *земја* „země“)
- ztráta hlásky [ch] (př. *леб* „chléb“)
- ztráta pádových koncovek pro vyjadřování pádových vztahů a jejich nahrazení analytickým, předložkovým vyjadřováním
- ztráta infinitivu (základní tvar slovesa je proto tvar pro 3. os. sg. indik. prez.), ve spojeních např. s modálním nebo fázovým slovesem se uplatňuje tzv. da-konstrukce (částice da + indik. prez.)
- vyjadřování kategorie určenosti pomocí určitého členu v postpozitivním postavení (na rozdíl od spis. bulh. tři typy – t-člen, v-člen a n-člen; formy u podstatných jmen – sg.: m. -ot, -ov, -on, f. -ta, -va, -na, n. -to, -vo, -no; pl.: m.+f. -te, -ve, -ne, n. -ta, -va, -na)
- aglutinační vyjadřování komparativu a superlativu u adjektiv a adverbii pomocí formantů (prefixů) po- a naj-
- vyjadřování budoucího času pomocí částice k'e + indikativu prezentu
- značně bohatý temporální systém zahrnující kromě prezentu a futura dále futurum II (f. exactum), minulé futurum (f. praeteriti), perfektnum, plusquamperfektnum (antepräteritum) a prosté minulé časy aorist a imperfektnum
- zdvojování předmětu – substantivum nebo přízvučný tvar zájmena + nepřízvučný tvar zájmena
- krátké tvary zájmen jsou často proklitické (př. *му викам* „říkám mu“).

Stejně jako bulharštinu i makedonštinu tyto hláskové a mluvnické rysy odlišují od ostatních (jiho)slovanských jazyků a přibližují ji naopak k sousedním neslovanským, ale navzájem rovněž geneticky odlišným jazykům: albánštině, řečtině a rumunštině. Makedonština s bulharštinou a třemi výše uvedenými dalšími balkánskými jazyky tvoří tzv. *balkánský jazykový svaz*.

Ve slovní zásobě makedonštiny je vrstva turcismů a grecismů v zásadě totožná se stavem v bulharštině. Mnohé turcismy jsou ale v současnosti už stylově příznakové. Kulturně-politická situace po roce 1918 způsobila pronikání řady slov srbských, období posledního čtvrtstoletí je pak ve znamení vysoké frekvence přejímání slov z angličtiny (oblast ekonomiky, politiky, nových technologií apod.).

2. Severozápadní podskupina

Do této podskupiny řadíme **spisovné normy jazyků srbsko-chorvatského jazykového prostoru** a rovněž **slovinštinu**. Všechny tyto jazyky vykazují **flexi**, mají **zachovaný infinitiv** a **zjednodušený temporální systém** (především slovinština) a svou gramatickou charakteristikou se nijak výrazně **neliší od západoslovanských a východoslovanských jazyků**. Specifikem je aktivní vyjadřování **duálu ve slovinské deklinaci**.

Fonetický obraz:

- na místě psl. jerŭ je *a* (sr/ch – *dan, san* „den, sen“), resp. *e* a *a* (sl – *sen, pasji* „sen, psí“);
- na místě nosovek \bar{m} a $\bar{\epsilon}$ je *u/e* (sr/ch – *put, pet* „cesta, pět“), resp. *o/e* (sl – *pot, pet*);
- za psl. jaŕ je dnes *e* (sr – *detet/deteta*; sl – *ded*) nebo *(i)je* (sr/ch – *dijetet/djeteta*);
- likvida *r* ve slabikotvorném postavení se vyvinula do podoby čistého slabikotvorného *r* (sr/ch), resp. slabikotvorného *r* s redukovaným průvodním vokálem, který se však nevyjadřuje graficky (sl). Likvida *l* ve slabikotvorném postavení se vokalizovala v *u* (sr/ch), resp. v diftong *ou* (sl – psáno *ol*);
- skupina *kv-/gv-* se změnila na *cv-/zv-* (sr/ch – *cvijet, zvijezda*; sr/sl – *cvet, zvezda*; totéž i v bg – *cvjat, zvezda*; v mk je změna na *cv-/dzv-*: *cvet, dzvezda*).

2.1. Chorvatština

Chorvatština byla ve svých dřevních dobách **zapisována hlaholicí** a její podoba byla **směsí čakavských nářečních prvků a církevní slovanštiny**. Ve 12. století se objevuje **cyrilice** a až ve 14. století **latinka**. To zapříčinilo, že **tzv. církevněslovanské období chorvatštiny**, spjaté s **hlaholským písemnictvím**, ustupuje už koncem 15. století (na rozdíl od srbštiny a bulharštiny). Než se objevili Turci, vyvíjel se chorvatský jazyk vcelku organicky, vývoj směřoval k vytvoření takové reprezentativní podoby chorvatštiny, která by se opírala o čakavská, resp. čakavsko-štokavská nářečí, event. s příměsí kajkavských prvků.

Na tomto místě je třeba vysvětlit **základní nářeční dělení srbsko-chorvatského jazykového území**, které je dáno používáním **různých tázacích zájmen, odpovídajících českému *co?*** – jejich podoba je buďto ***što?/šta?***, ***ča?*** nebo ***kaj?***; podle toho rozlišujeme ***štokavská, čakavská*** a ***kajkavská*** nářečí.

- Štokavská nářečí jsou základem jak pro spisovnou srbštinu, tak i pro chorvatštinu a v 90. letech minulého století deklarovanou bosenštinu. Jejich další dělení je podle střídnice za praslovanské *jať* – buď hovoříme o *ekavské*, *(i)jekavské* nebo *ikavské* podobě (modely: *mleko – dete – pevati* x *mlijeko – dijete – pjevati* x *mliko – dite – pivati*). Štokavská nářečí, kterými hovoří Chorvati a Bosňáci, jsou přitom buď ijekavská nebo ikavská, štokavská nářečí, kterými hovoří Srbové, jsou ekavská nebo ijekavská, Černohorci hovoří pouze ijekavskou štokavštinou.

Z toho plyne, že v žádném případě nelze zjednodušeně tvrdit, že ijekavština rozlišuje chorvatštinu od srbštiny. Spíše by se dalo říci, že ekavština je zřejmý příznak srbštiny (i když ani toto tvrzení neplatí zcela). Pokud jde o spisovné varianty, tak **spisovná chorvatština je důsledně ijekavská, spisovná srbština má ekavskou a ijekavskou variantu, přednost se přitom dává ekavštině**, neboť toto nářečí je nejrozšířenější ve vlastním Srbsku, včetně hlavního města Bělehradu. Čakavština má rovněž ekavskou, jekavskou nebo ikavskou variantu, kajkavština je pouze ekavská, takže tato okolnost není pro další klasifikaci kajkavských nářečí příznaková.

2. 2. Srbština

Srbština měla značně **odlišnou historii, podobající se spíše vývoji východoslovanských jazyků**. Památky středověkého a pozdějšího písemnictví (legandy, epicko-historické texty, kroniky, apod.) byly psány zprvu **srbskou redakcí církevní slovanštiny**, později nazývanou jazykem „**slavenosrbským**“. V 18. století se do Srbska prostřednictvím školních, obřadních, historických a též beletristických knih dostává **silně rusifikovaná církevní slovanština**, která se na chvíli jako „ruskoslovanský“ jazyk stává mezi vzdělanými Srby oficiálním.

Trvalý obrat nastává až počátkem 19. století, a to zejména díky dvěma význačným filologům té doby: Slovinci Jerneji Kopitarovi a srbskému všestrannému filologovi-samoukovi Vuku Stefanovići Karadžićovi, jenž se stal zakladatelem moderního srbského jazyka a literatury. Svůj moderní pravopis opřel o zásadu „**piš, jak mluvíš**“.

2.3. Srbochorvatština

Srbochorvatština je termín, který **označoval spisovný jazyk Srbů, Chorvatů, Bosňáků a Černohorců, resp. úřední jazyk v bývalých**

jugoslávských republikách Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině (BaH) a Černé Hoře. Užil jej už Němec Jakob Grimm v roce 1824.

Tímto lingvonymem se až do první poloviny 90. let 20. století označoval společný spisovný jazyk Srbů, Chorvatů, Bosňáků a Černohorců, resp. úřední jazyk v bývalých jugoslávských republikách Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině a Černé Hoře. Z hlediska současného počtu obyvatel by dnes měla asi 15 mil. rodilých mluvčích, obývajících prostor o rozloze přibližně 200 tis. km².

Rozpad Jugoslávie a samostatnost Chorvatské republiky (1991) definitivně ukončily smysl existence srbochorvatštiny jako výrazu národní a jazykové jednoty Srbů a Chorvatů. Úředním jazykem v Chorvatsku se stala chorvatština.

Srbové se se srbochorvatštinou jako svým jazykem ztotožnili mnohem více než Chorvaté – je to pochopitelné, neboť podoba srbochorvatštiny byla velmi často výrazně srbská.

Ještě Ústava Republiky Srbsko z r. 1990 hovoří o tom, že úředním jazykem v Srbsku je „srpskohrvatski jezik“.

Ústava Republiky Černá Hora z r. 1992 rovněž hovoří o srbském jazyce.

Zatím spíše okrajovým problémem srbské jazykovědy jsou snahy konstituovat jazyk Černé Hory jako samostatný *černohorský* jazykový standard. Tyto snahy mají spíše politický než lingvistický základ.

2.4. Bosenština

Otázka **bosenského** spisovného jazyka je vážnější.

- Na rozdíl od „černohorštiny“ zasahuje jak srbštinu, tak i chorvatštinu.
- Odlišnosti od srbštiny a chorvatštiny hledají tvůrci bosenštiny především v lexikální rovině, kde se snaží poukazovat na vyšší frekvenci výrazů tureckého, arabského nebo perského původu, které byly do jazyka za tím účelem často uměle včleňovány.
- Původní idea byla, že se jako „bosenský“ označí jazyk všech obyvatel Bosny a Hercegoviny, bez ohledu na národní příslušnost. Tato myšlenka byla ale již v samém zárodku odsouzena k neúspěchu. V době vypjatých nacionalismů na všech stranách bylo nemyslitelné, aby se chorvatští a srbští obyvatelé Bosny a Hercegoviny zřekli svého chorvatského, resp. srbského jazyka a zcela bezdůvodně přijali „bosenštinu“, kterou prosazovala především muslimská část obyvatel BaH – Bosňáci.

- Název tak zůstal v podstatě jen pro označení jazykového standardu Bosňáků. Nedořešeno zůstává jméno jazyka – *bosanski* (č. *bosenský*, angl. *Bosnian* – odvozeno od toponyma *Bosna*), nebo *bošnjački* (č. *bošňácký*, angl. *Bosniak* – odvozeno od etnonyma *Bošnjak*)? Úzus preferuje spíše první variantu.

2.5. Slovinština

Vývoj spisovné **slovinštiny** je typologicky bližší vývoji západoslovanských jazyků, než jihoslovanských.

Nejstarší slovinskou památkou jsou latinkou psané tzv. Frizinské zlomky z konce 10. století, které ale nemají žádnou vazbu na působení Cyrila, Metoděje a jejich pokračovatelů.

Přelomovým, a v podstatě odrazovým bodem pro utváření spisovné slovinštiny je reformační hnutí 16. století, které díky myslence bohoslužby v lidu srozumitelném národním jazyce umožnilo tisk slovinsky psaných náboženských knih.

Pro spisovnou *slovinštinu* jsou charakteristické následující gramatické jevy:

- přízvuk dvojí – melodický, charakterizovaný rozličnou výškou tónu, anebo dynamický, charakterizovaný důrazem. Jak melodický, tak dynamický přízvuk může být krátký nebo dlouhý, z hlediska stálosti je volný a pohyblivý.
- redukováná výslovnost nepřízvučných vokálů
- tj/kt, dj > č, j (př. *sveča/noč, meja* „svíce/noc, mez“)
- střídnice za jať: ě > e (př. *sneg* „sníh“)
- střídnice za jery v dlouhé přízvučné slabice: ъ, ь > a (př. *dan* „den“), v krátké ъ, ь > redukovaný vokál [ə] zapisovaný e (př. *pes, sen* „pes, sen“)
- střídnice za nosovky: ę, ж > e, o (př. *pet, roka* „pět, ruka“)
- ъ > (e)r [ər] (př. *krv, koper* „krev, kopr“)
- ь > ol [oľ] (př. *volk* „vlk“)
- I epentetické zachováno (př. *zemlja* „země“)
- bohatý systém samohlásek – kromě [a], [i], [u] a polovokalického [ə] má spisovná slovinština ještě dvojí e (úzké [e] a široké [ê]) a dvojí o (úzké [o] a široké [ô])
- systém tří čísel – jednotného (singulár), dvojného (duál) a množného (plurál)
- zachování formy supina v konstrukcích s modálním slovesem nebo slovesem pohybu – př. *gremo kupit, moram pogledat* „jdeme koupit, musím se podívat“

- vyjadřování budoucího času na rozdíl od ostatních jihoslovanských jazyků pomocí enklitických futurálních tvarů slovesa *biti* + příčestí minulého (l-ového), čímž stojí slovinština blíže západoslovanským jazykům
- temporální systém je výrazně zjednodušený, vyjadřuje pouze tři základní formy: prézens, futurum a préteritum (perfektum), což slovinštinu rovněž řadí typologicky k západoslovanským jazykům.

Ve slovní zásobě slovinštiny je patrný především výrazný vliv **němčiny**, což ji odlišuje od ostatních jihoslovanských jazyků. Období posledního čtvrtstoletí je pak ve znamení vysoké frekvence přejímání slov z angličtiny (oblast ekonomiky, politiky, nových technologií apod.).

Bibliografie

KREJČÍ, PAVEL PŘEHLED VÝVOJE JIHOSLOVANSKÝCH SPISOVNÝCH JAZYKŮ (OD 9. DO POČÁTKU 19. STOLETÍ), BRNO 2014

<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/130744>

Běličová, Helena: *Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských*. Praha, Karolinum, 1998.

Čermák, František: *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha, Pražská imaginace 1997.

Dimitrova, Stefana a kol.: *Bălgarski ezik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1997.

Dorovský, Ivan a kol.: *Slovník balkánských spisovatelů*. Praha, Libri 2001.

Dorovský, Ivan a kol.: *Slovník spisovatelů. Bulharsko*. Praha, Odeon 1978.

Horálek, Karel: *Úvod do studia slovanských jazyků*. Praha, Academia 1962.

Kol.: *Hrvatska gramatika*. Zagreb, Školska knjiga 1997.

Koneski, Blaže: *Istorija na makedonskiot jazik*. Skopje, Detska radost 1996.

Kucarov, Ivan: *Slavjanite i slavjanskata filologija. Očerk po istorija na slavistikata i bălgaristikata ot vtorata polovina na XIX do načaloto na XXI vek*. Plovdiv, Plovdivsko universitetsko izdatelstvo 2002.

Kvapil, Miroslav a kol.: *Slovník spisovatelů. Jugoslávie*. Praha, Odeon 1980.

Laškova, Lili: *Sārbo-chārvatska gramatika (srābski, chārvatski, bosnenski)*. Sofija, EMAS 2001.

Laškova, Lili: *Uvod v sravnitelnata gramatika na slavjanskite ezici*. Sofija, EMAS 2000.

- Lončarić, Mijo a kol.: *Hrvatski jezik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998.
- Minova-Gjurkova, Liljana a kol.: *Makedonski jazik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998.
- Moguš, Milan: *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb, Globus 1993.
- Price, Glanville a kol.: *Encyklopedie jazyků Evropy*. Praha, Volvox Globator 2002.
- Radovanović, Milorad a kol.: *Srpski jezik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1996.
- Sesar, Dubravka: *Putovima slavenskih književnih jezika. Pregled standardizacije češkoga i drugih slavenskih jezika*. Zagreb, Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1996.
- Terziev, Veniamin: *Bălgarskijat karakter na slavjanskoto naselenie v Makedonija*. Sofija, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski“ 1995.
- Videnov, Michail: *Současná bulharština. Kapitoly z jejího vývoje*. Praha, Univerzita Karlova 1978.
- Vidovič-Muha, Ada a kol.: *Slovenski jezik*. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole, Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998.